

Desurbanització

Tal com era

El projecte Life Pletera ha recuperat a l'Estartit una zona de maresma que havia estat a punt de ser urbanitzada durant els anys noranta. És una actuació pionera de renaturalització d'un litoral molt castigat per la pressió urbanística

IRENE CASELLAS

Acostumats a veure la línia de la costa catalana com un espai continu urbanitzat, trobar indrets que s'hagin pogut salvar de la voracitat turística és un luxe. I si aquests espais s'han pogut recuperar i salvaguardar d'una urbanització que semblava inevitable fa tan sols dues dècades, aquest luxe es converteix en un petit miracle.

Això és precisament el que ha passat a la maresma de la Pletera, a l'Estartit, al cor de la Costa Brava, amb un projecte innovador de desurbanització i renaturalització que ha tingut el suport de la Unió Europea, a través del programa Life. La Pletera és una zona al marge esquerre de la desembocadura del riu Ter, al terme de Torroella de Montgrí. A finals dels anys vuitanta s'hi va planificar una urbanització de cases a primera línia de mar. Sí, heu llegit bé, s'hi va començar a construir fa relativament poc, no estem parlant de la febre constructora del franquisme i dels primers anys de la transició. Per sort, la crisi econòmica posterior als Jocs Olímpics del 1992 va aturar la promoció, i a la llarga això ha permès recuperar l'espai tal com era abans de la invasió del totxo.

Però tornem a l'inici. En el Pla Parcial La Pletera aprovat el març de 1978, sota les directrius del Pla General del 1967, es preveia una ocupació del 97% del sòl, amb una capacitat per a 12.700 habitants sota un model mastodòntic de "ciutat jardí extensiu". Amb l'arribada dels ajuntaments democràtics l'any 1979, una de les primeres actuacions va ser revisar el Pla General, que va ser aprovat definitivament l'any 1983. A la Pletera es reduïa la superfície urbanitzable: s'edificarien solament set illes on hi cabrien 655 habitatges unifamiliars, juntament amb equipaments i zones verdes i que donarien cabuda a unes 3.000 persones aproximadament.

800 TONES DE RUNA CADA DIA

Per poder fer aquella urbanització, el 1986 van començar les obres de rebliment i dessecació de l'espai, amb l'abocament de 800 tones de runes diàries. Per lògica, la urbanització prevista no podia estar situada en una zona que queda inundada quan hi ha temporal, de manera que es va haver d'aixecar tot el terreny. La maresma existent va quedar soterrada, es van fer carrers, serveis, esculleres i un passeig amb rotondes i columnes que ara ens semblarien força vulgars. L'empresa promotora era Kepro Costa Brava SA. Formava part d'una multinacional que també es va encarregar de la construcció del centre comercial de Diagonal Mar, a Barcelona, i que s'ha relacionat amb operacions de blanqueig de diners per part de Jordi Pujol Ferrusola.

En qualsevol cas, un cop feta la primera illa de cases es va veure que el negoci no funcionava, va costar vendre-les –el preu exorbitant que es demanava inicialment no corresponia a la valoració real dels habitatges– i només es va acabar consolidant aquella primera illa. I amb el projecte aturat va passar el millor que podia passar.

D'una banda hi va haver un canvi de mentalitat per part dels responsables municipals, que van veure que s'havia de revalorar aquesta zona. I de l'altra la Direcció General de Costes del Ministeri d'Agricultura, Pesca i Alimentació, va decidir, el 1998, fer retrocedir la línia de domini públic maritimoterrestre pel darrere de la zona urbanitzable, aprofitant que es tracta d'una zona de maresma i que els

espais d'aquestes característiques s'han de protegir segons la Llei de Costes del 1988. Com era previsible, tot plegat va acabar als jutjats, amb Kepro demanant una indemnització milionària, que finalment el Tribunal Suprem va desestimar.

“Va ser molt important la nova visió dels responsables municipals. Van veure la necessitat de potenciar un nou tipus de turisme, que a Torroella té la base en l'oferta cultural, i que a l'Estartit es pot centrar més en valors relacionats amb la natura”, explica Xavier Quintana, responsable de la Càtedra d'Ecosistemes Litorals de la Universitat de Girona i director científic del projecte Life Pletera.

La modificació de la línia de la costa, justificada per la importància de mantenir maresmes i aiguamolls, va fer que els terrenys urbanitzables deixessin de ser-ho i la Pletera es va incloure al Pla d'Espais d'Interès Natural. Posteriorment, el 2006, van passar a formar part de la Xarxa Natura 2000, que és la xarxa d'espais naturals europeus. A més, el 2010 la Generalitat va declarar Parc Natural la zona del Montgrí, les Medes i el Baix Ter, i la Pletera –que es troba inclosa en la zona d'aiguamolls del Baix Ter– ha quedat finalment reconeguda amb un nivell de protecció de Reserva Natural Parcial.

En aquest context, el 2014 es va posar en marxa el projecte Life Pletera, amb un pressupost de 2,5 milions d'euros. L'objectiu era pioner:

desurbanitzar el litoral i poder recuperar l'ecosistema que tenia un gran valor i que havia quedat soterrat el 1987 sota dos metres i mig de runes. Les excavadores van rebaixar el terreny per tornar-lo al seu nivell natural, es van crear llacunes –algunes de les quals mantenen la forma arrodonida dels llocs on abans hi havia les rotondes del passeig– i la natura va fer la seva feina, amb temporals que van omplint aquestes llacunes. També es va facilitar la revegetació de la maresma i es va preveure planter de reforç de les espècies que normalment viuen en indrets on hi ha molta salinitat per si, un cop enretirada tota la runa, el sòl resultava no ser prou adequat. “Anem a bon ritme, només cal deixar que la natura segueixi el seu curs”, explica Quintana. Ara que han passat gairebé quatre anys de l'inici del projecte de renaturalització ja hi ha una part molt important de l'espai que ha recuperat la seva fesomia original.

Queden pendents algunes últimes feines, com retirar la línia elèctrica que travessa l'espai i que es desplaçarà cap a l'interior, fora de la zona protegida. “Confiam que tot estigui llest el mes de juny, però estem pendents de fer proves, ja que no es pot eliminar la línia vella fins que no estigui llesta l'alternativa, la que anirà soterrada”, explica Àgata Colomer, coordinadora del projecte Life Pletera. Aquesta actuació, amb un pressupost de 252.000 euros, no estava prevista inicialment però ha estat possible gràcies als estalvis aconseguits durant la desurbanització i la creació de les llacunes. Serà un valor afegit: traient les torres elèctriques millorarà el paisatge i també s'evitaran accidents amb les aus que un cop consolidat aquest espai indubtablement tindran una major presència.

I mentre les salicornies, els joncs, el margall, el donzell marí, el salat o la cirialera ocupen les antigues parcel·les, es van dissenyant els itineraris que permetran als visitants gaudir de la Pletera sense posar en risc la seva riquesa natural. Així, una de tres casetes dels transformadors elèctrics que hi ha a la zona es convertirà en un mirador. Els accessos es limitaran i el carrer asfaltat que queda a la maresma s'eliminarà. Es convertirà en camí de terra i el més probable és que es deixi elevat, ja que d'aquesta manera serà més difícil que els visitants surtin del traçat previst. “Al final s'haurà d'aconseguir l'equilibri entre l'ús públic i la conservació”, resumeixen Quintana i Colomer. Tot un repte.

Per què cal protegir les maresmes?

Assecades durant anys per fer conreus o per poder-les urbanitzar, són espais amb una funció ambiental molt important, gran valor paisatgístic i un recurs contra el canvi climàtic

IRENE CASELLAS

El vermell d'una llauna de Coca-Cola punxada en una barra corrugada de metall rovellat destaca entre les tonalitats verdes i marrons dels matolls de la Pletera com una metàfora de la ferida que l'activitat humana va deixar en aquest espai i que mica en mica va cicatritzant. La immensitat del cel gris d'hivern, els tons gèlids d'un mar revoltat i el perfil de les illes Medes al fons emmarquen un paisatge solitari, on només se sent la fressa de les màquines que han començat les obres per treure la línia elèctrica que travessa la maresma. Però la veritat és que la sensació de solitud és enganyosa, una qüestió només de calendari, perquè és molt diferent visitar aquest lloc un matí d'hivern entre setmana que qualsevol dia festiu que faci bon temps.

PRESSIÓ HUMANA

“La pressió humana és molt gran. Ens trobem gent que ha vingut a fer volts en moto, o veïns que passegen els gossos. La Pletera és un espai potencial per a la reproducció d'un tipus d'au que és típic de les maresmes, el corriol camanegre, que posa els ous a la sorra. Evidentment, davant d'un gos aquest ocell no té res a fer”, explica Xavier Quintana. “Un cop enllestit el projecte, el que més ens preocupa és la gent. Aquí poden fer molt més mal les persones que un temporal”, afegeix Àgata Colomer. Per això, els dos responsables del projecte de recuperació insisteixen en la importància que té la Pletera també des del punt de vista pedagògic. “S'ha de reivindicar i ha de servir per fomentar l'educació ambiental”, remarquen. Fins fa relativament poc les maresmes i els aiguamolls es consideraven focus de malalties per culpa de les picades dels mosquits i durant molt de temps el més habitual era dessecar-los per fer-los servir com a terres de conreu. Per aquest motiu se n'han perdut grans extensions i ara es considera prioritari protegir-los. En un sistema costaner de platges que encara fossin verges, arran de mar trobaríem la banda de la sorra i mirant terra endins primer hi hauria un sistema de dunes mòbils, després zones salobres de maresmes i llacunes, i finalment, aiguamolls d'aigua dolça.

En el cas de la Pletera, un cop desurbanitzada s'hi han de consolidar dunes, llacunes i zones de salobrar. Aquests hàbitats, que han anat en regressió arreu del territori per la urbanització del litoral, són molt importants per a la supervivència de diverses espècies, tant vegetals com animals.

Una d'elles és el fartet, un peixet endèmic de la península Ibèrica que viu en aigües amb salinitat elevada. Es troba en perill d'extinció i una de les seves principals competidores és la gambúsia, un altre peixet –aquest d'origen nordamericà– que és una espècie invasora i el desplaça del seu hàbitat. A diferència dels aiguamolls, on el fartet sol sortir més mal parat d'aquesta competència, a les llacunes de la Pletera la salinitat juga a favor seu i ja s'està veient que aquesta espècie tira endavant. Però a part de l'interès ecològic no s'han d'oblidar altres factors que atorguen a la Pletera un gran valor, començant pel paisatgístic. De fet, protegir el

paisatge i tenir-ne cura és clau per captar turistes preocupats pel medi ambient i sensibilitzats amb qüestions de sostenibilitat. Finalment, també és molt important la recuperació d'aquest espai com a resposta a les previsions de canvi climàtic. Amb l'augment del nivell del mar, la major freqüència de perturbacions meteorològiques intenses i els temporals de mar més forts, la consolidació de les maresmes pot ajudar a prevenir les inundacions terra endins. A més, aquests espais, com tots els aiguamolls, tenen un paper molt important en la lluita contra l'escalfament global, ja que absorbeixen molt de diòxid de carboni i en canvi generen molt pocs gasos d'efecte hivernacle. I això es podrà mesurar clarament comparant la situació de la Pletera abans i després de la seva recuperació.

És possible desurbanitzar

Al marge dels avantatges a nivell local que suposa el projecte, la recuperació de la Pletera també és molt important en l'àmbit conceptual, ja que obre la porta a la recuperació de zones del litoral que estan degradades i demostra que amb voluntat és possible tornar-les al seu estat natural. La coordinació entre els diferents organismes que hi han treballat (l'Ajuntament de Torroella de Montgrí; la Diputació de Girona; la Generalitat, el Ministeri de Medi Ambient, a través de la Fundació Biodiversitat; la Universitat de Girona; l'empresa pública Tragsa; i la Unió Europea, a través del programa Life) és sens dubte un factor clau de l'èxit del projecte, que ha generat molt d'interès. De fet, hi ha diversos organismes, també a escala internacional, que el segueixen atentament. Un exemple són alts càrrecs del Ministeri de Medi Ambient francès que van visitar l'any passat la zona per veure sobre el terreny les obres de desurbanització.

Eliminar les barreres físiques

Tal i com es pot veure a la foto de l'esquerra, la Pletera s'havia convertit en un espai degradat, on hi havia vegetació de maresma però limitada per les barreres físiques de la urbanització. A la foto superior d'aquesta pàgina es pot veure les obres per dismantellar aquestes barreres, començant pel passeig marítim, mentre que a les fotos de la pàgina següent es veuen les llacunes que s'han anat formant després que es rebaixés el terreny. Més informació sobre el projecte: lifepletera.com

Foto: Jordi Güell-Amics de la
Fotografia de Torroella de
Montgrí

Fotografia: Montse Janoher-
Amics de la Fotografia de
Torroella de Montgrí

L'experiència de crear emocions al cap de Creus

En la restauració de l'espai del Club Mediterranée es va afegir el valor del disseny a la recuperació dels ecosistemes

IRENE CASELLAS

Tot i ser pionera en la desurbanització d'una zona de maresmes, l'experiència de la Pletera no és el primer cas de recuperació d'un entorn natural de la Costa Brava. Entre el 2009 i el 2010 es van fer una sèrie d'actuacions al paratge de Tudela i a la cala Tulip, al cap de Creus, per enderrocar les edificacions de l'antic Club Mediterranée. Es tractava d'un complex turístic que es va construir als anys seixanta en un paratge privilegiat i que durant prop de quatre dècades va atraure milers de visitants. Tenia capacitat per a unes 1.200

persones i estava format per petites casetes quadrades de parets blanques que recordaven un poblet de pescadors. De fet, tenint en compte els disbarats que s'estaven fent en aquella època a la costa, el resultat final podria haver estat molt pitjor.

Restauració Club Mediterranée de Cadaqués. Paratge de Tudela al Parc Natural de Cap de Creus. Massachs obres i paisatge.

En qualsevol cas, el recinte va continuar a mans privades –s’hi impedia l’accés a tothom qui no en fos soci– fins que el 2005 els propietaris van arribar a un acord amb el Ministeri de Medi Ambient, que el va comprar per 4,4 milions d’euros. A partir de llavors van començar els tràmits per poder refer aquell espai, un dels llocs més peculiars de la costa catalana. El projecte va anar a càrrec de l’Estudi Martí Franch d’arquitectura del paisatge (EMF) i de J/T Ardévol i Associats, que es van encarregar d’eliminar 450 edificacions de manera selectiva, reciclant pràcticament el 100% dels residus que es van generar.

UN ESPAI D’ÚS PÚBLIC

“Va ser la primera vegada que es va fer una intervenció d’aquestes característiques. Es va demanar que es desconstruís tot el complex i que es restaurés l’ecosistema del paratge, però nosaltres també vam proposar fer un projecte d’ús públic a través del disseny. Es volia fer possible que la gent conegués i utilitzés l’espai, i es va fer una mena de coreografia a través d’itineraris i de miradors per crear emocions”, explica la biòloga i paisatgista Gemma Batllori, de l’estudi EMF. En definitiva, no es va recuperar només un ecosistema, sinó que es va fer possible que els visitants el poguessin conèixer i valorar. “Si un lloc t’emociona i l’acabes estimant és més fàcil que et preocupis per la seva conservació”, afegeix Batllori, mentre reconeix que l’espai en si del cap de Creus ja és prou espectacular per atraure els visitants. Això no treu, però, que la intervenció que es va fer al paratge de Tudela i la cala Culip no fos molt ben planificada i dissenyada. Per exemple, es va fer una cartografia geològica exhaustiva per poder destacar les zones que són més interessants (hi ha estructures que són úniques a la península Ibèrica) i es va organitzar tota una xarxa de miradors i identificadors de les sorprenents roques que tenen formes d’animals i que van inspirar artistes com Salvador Dalí. El resultat és d’una subtileza i sensibilitat prou grans perquè aquest projecte fos reconegut amb diversos premis internacional.

Ara bé, la intervenció paisatgística no va oblidar en cap moment l’objectiu principal de recuperació dels ecosistemes de la zona. Així, una de les feines més importants que es van fer va ser netejar prop de 20 hectàrees de terreny i extreure més de 3.000 tones de vegetació exòtica invasora. Al llarg dels anys d’existència del Club Mediterranée es van crear moltes zones enjardinades, sobretot al voltant de les edificacions, amb plantes exòtiques que es van anar estenent més enllà de l’espai urbanitzat. El bàlsam, la figuera de moro, la gazània i l’atzavara van ser algunes de les espècies que es va haver d’eliminar. Paral·lelament també es va refer l’orografia i els drenatges del terreny. És a dir, la relació entre la terra i el mar va tornar al seu estat natural i va ser possible restablir les dinàmiques d’erosió i de transport de sediments. Unes dinàmiques que, no s’ha d’oblidar, són les responsables d’haver creat en aquest indret un paisatge tan singular i màgic.

El Projecte Life Pletera

Els aiguamolls són un ecosistema molt present arreu del planeta. Tot i això, la seva explotació i dessecació al llarg de la història n'ha provocat la reducció en milers d'hectàrees. Malgrat tot, la consciència de preservació d'aquestes zones tan riques en diversitat biològica i importants per a l'equilibri ecològic planetari ha anat creixent en aquestes últimes dècades. La maresma de la Pletera no n'és una excepció: la seva situació costanera ha fet que estigui al punt de mira de la transformació urbanística lligada al desenvolupament del turisme.

L'abril del 1986 s'aprova el Pla parcial del sector I de la Pletera i s'inicia el procés de rebliment i dessecació de l'espai, amb l'abocament de 800 tones de runes diàries. S'enllesteix la urbanització de la primera fase l'agost del 1988 i, posteriorment, s'atura la continuació del projecte d'urbanització. Mentrestant, la Generalitat de Catalunya aprova la Llei d'espais naturals l'any 1985 i el Decret del Pla d'espais d'interès natural l'any 1992, malgrat que l'àrea de la Pletera no queda sota cap figura de protecció legal. El març del 1998, però, la Direcció General de Costes traça la línia de domini públic maritimoterrestre pel darrere de la zona urbanitzable, ja que tota aquesta àrea conforma una zona de maresma que s'ha de protegir sota la Llei 22/1988, de 28 de juliol, de costes. D'aquesta forma es declara com a zona no urbanitzable i s'inclou la zona de la Pletera dins l'Espai d'Interès Natural. L'any 2006, la Generalitat aprova definitivament que els espais inclosos al PEIN s'incorporin com a espais de la Xarxa Natura 2000 (xarxa d'espais naturals europeus), cosa que aprova la Comissió el 2008. Per tant, la Pletera passa a ser Espai Xarxa Natura 2000.

Cal afegir que el 2010 s'aprova la Llei de declaració del Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter, els límits del qual són els mateixos que l'espai ES5120016 el Montgrí – les Medes – el Baix Ter, de la Xarxa Natura 2000.

El projecte Life Pletera té com a primer objectiu la restauració integral i definitiva del sistema de llacunes costaneres de la Pletera, amb la finalitat de recuperar-ne la funcionalitat ecològica, la qual actualment es veu alterada a conseqüència de la urbanització parcial de l'espai. Aquest objectiu inclou que el sistema pugui respondre adequadament a les previsions del canvi climàtic (increment del nivell del mar i major freqüència de perturbacions intenses) i garanteixi la funcionalitat ecològica del conjunt, tant a curt com a llarg termini. Les accions previstes per assolir aquest objectiu inclouen la desurbanització del passeig existent i els seus espais adjacents i, posteriorment, recuperar l'antiga zona humida i la seva funcionalitat ecològica com a sistema costaner.

Un segon objectiu es basa en la difusió; per una banda, busca mostrar, tant al públic local com als turistes que visiten la zona, la importància de la conservació d'aquests ecosistemes per la reducció de l'empremta ecològica. Per una altra banda, busca tenir un caràcter demostratiu; és a dir, mostrar com una zona fortament castigada per la pressió urbanística encara és possible la restauració de zones naturals parcialment urbanitzades o alterades i la recuperació de la total funcionalitat ecològica.

Un tercer objectiu és el d'incrementar la capacitat de fixació de carboni d'aquests sistemes costaners i contribuir així a la reducció de les emissions de CO₂ a l'atmosfera.

Estructura i organigrama pressupostari

Soci promotor / beneficiari: Ajuntament de Torroella de Montgrí

Socis col·laboradors:

Generalitat de Catalunya – Parc Natural del Montgrí, les Illes Medes i el Baix Ter

Empresa de Transformació Agrària – TRAGSA

Universitat de Girona – Càtedra d'Ecosistemes Litorals Mediterranis

Soci cofinançador: Diputació de Girona

Pressupost

Total:	2.528.148€
UE:(75%)	1.896.111€
Ajuntament de Torroella de Montgrí:	263.136€
Generalitat de Catalunya:	131.569€
Tragsa:	131.569€
Universitat de Girona:	45.763€
Diputació de Girona	60.000€

Hem confeccionat aquest document, que hem titulat “Desurbanització” recollint els articles d'un Dossier publicat al suplement Presència del diari El Punt avui del diumenge, 4 de març del 2018. Dos dels articles tracten sobre el programa Life Pletera i el tercer sobre la restauració del paratge de Tudela, al cap de Creus. L'autora és Irene Casellas.

Ho hem complementat amb fotografies i algun text del web del programa Life.

El projecte d'urbanització dels aiguamolls del Ter, a l'Estartit, i la urbanització Club Mediterranée són dos exemples de les possibilitats de recuperació d'un espai natural encara que ja s'hi hagi urbanitzat.